

Monika Binkowska-Bury, Małgorzata Marć, Filip Osuchowski

Palenie tytoniu w zakładzie pracy

Z Instytutu Pielęgniarstwa i Położnictwa Uniwersytetu Rzeszowskiego

Wstęp. Obecnie w Polsce w obszarze polityki zdrowotnej prowadzone są działania antynikotynowe mające przede wszystkim na celu ochronę zdrowia osób niepalących przed szkodliwym działaniem dymu tytoniowego. Dotyczy to również populacji ludzi pracujących, charakteryzującej się wyższym narażeniem na dym tytoniowy.

Cel pracy. Celem pracy jest prezentacja i omówienie opinii zarówno palących, jak i niepalących pracowników na temat problemu palenia tytoniu w miejscu pracy.

Materiał i metoda. Badania przeprowadzono w okresie od stycznia do marca 2008 roku w grupie 1291 pracowników w jednym z największych zakładów pracy na Podkarpaciu. Metodą badawczą był sondaż diagnostyczny z wykorzystaniem techniki ankietowej. W opracowaniu statystycznym wykorzystano test niezależności chi-kwadrat.

Wyniki. Z badań wynikało, że osoby palące miały najczęściej odmienne zdanie niż osoby niepalące ($p=0,0000$). 53,3% palących nie dostrzegała problemu palenia biernego w miejscu pracy. Ponad połowa palących 53,2% nie oczekiwała pomocy ze strony zakładu pracy w zakresie leczenia uzależnienia od nikotyny, ale jednocześnie 52,7% wyrażało chęć przystąpienia do programu antynikotynowego.

Wnioski. Status palacza (czynnie palący, już niepalący, nigdy niepalący) wyraźnie modyfikował poglądy badanych pracowników na temat problemu palenia tytoniu w miejscu pracy. Osoby palące miały najczęściej odmienne zdanie od pracowników już niepalących i nigdy niepalących. Ponad połowa osób palących nie dostrzegała problemu palenia biernego w miejscu pracy. Duża grupa badanych (palących i niepalących) wskazała, że jest tylko sporadycznie narażona na bierne palenie (42,8%) lub problem ten nie dotyczy ich w ogóle (41,9%). Czynniki palacze w większości nie oczekiwali pomocy ze strony zakładu pracy w zakresie leczenia uzależnienia od nikotyny, ale jednocześnie wyrażali chęć przystąpienia do programu antynikotynowego zaproponowanego przez pracodawców. Status palacza różnicował badanych pod względem opinii następujących negatywnych skutków palenia tytoniu: zdrowotnych, estetycznych i szkodliwego działania palenia tytoniu dla otoczenia.

Słowa kluczowe: palenie papierosów, miejsce pracy, poglądy pracowników

Smoking in a workplace

Introduction. Recently, in the scope of health politics in Poland there are being carried out anti-tobacco activities, aiming to above all health's protection of non-smoking people against harmful effects of tobacco smoking. It considers also the working population characterized with a higher exposure to tobacco smoking.

Aim of the paper. The aim of the paper is to present and discuss the problem of smoking in a workplace in the view of both smokers and non-smokers.

Material and methods. The study was carried out between January – March 2008 in the biggest plants on Podkarpackie Region. The survey was conducted by means of diagnostic survey with the use of questionnaire. The chi-square test was used in statistic analyzes.

Results. It results from the study that smokers had mostly different opinions than non-smokers ($p=0,0000$). 53.3% of smokers did not perceived a problem of environmental tobacco smoke in a work-

place. More than a half (53.2%) did not expect help from the employers in the scope of treatment against addition to nicotine, but at the same time 52.7% expressed desire to go to anti-nicotine programme.

Conclusions. Smoker's status (active smokers, yet non-smokers, non-smokers) significantly modified the opinions of studied group about the problem of smoking in a workplace. Smokers had mostly a different opinions than yet non-smokers and non-smokers. More than a half of smokers did not perceived the problem of environmental tobacco smoke in a workplace. A large group of respondents (smokers and non-smokers) indicated that is only seldom exposure to environmental tobacco smoke (42.8%), or that problem did not consider them at all (41.9%). The majority of active smokers did not expect a help from works in the scope of treatment against addition to nicotine, but at the same time expressed desire to go to anti-nicotine programme. Smoker's status differed studied population against their opinion about the following negative effects of tobacco smoking: health, esthetic, harmful effects of smoking for the surroundings.

Key words: tobacco smoking, workplace, employers' opinion

WSTĘP

Palenie tytoniu stało się problemem społecznym, ekonomicznym i prawnym dotyczącym wszystkie obszary życia, również te związane z miejscem pracy. Badania naukowe wskazują na to, że narażenie na dym tytoniowy jest jednym z najważniejszych zanieczyszczeń powietrza i ogólnie mówiąc, poważnym zdrowotnym ryzykiem w środowisku pracy [1, 2]. Wykazano, że w krajach uprzemysłowionych narażenie na dym tytoniowy podnosi ryzyko choroby niedokrwiennej serca z 25% do 35%, a ryzyko raka płuc o 39%. Liczne dowody naukowe oraz rosnąca świadomość z zakresu zagrożeń towarzyszących paleniu biernemu zwiększyły obawy o zdrowie pracowników i zainicjowały potrzebę ochrony osób niepalących przed narażeniem na dym tytoniowy [1].

Miejsce pracy zostaje przedstawione jako ogromne źródło narażenia innych na dym tytoniowy. Niektóre grupy zawodowe są bardziej narażone na dym tytoniowy niż inni, chociażby ze względu na większą liczebność osób palących w miejscu pracy. Surowa kontrola wewnętrzna firm dotycząca zakazu palenia w miejscu pracy wykazała redukcję udziału i intensywności palenia papierosów. Szacuje się, że gdyby wszystkie miejsca pracy były objęte zakazem palenia z uwzględnieniem kontroli, to zredukowałoby to rozpowszechnienie palenia o ok. 10%. Zakazy palenia w miejscach pracy zdają się mieć największy wpływ na grupy z najwyższym wskaźnikiem palenia [1]. Powszechnie wiadomo, że dodatkowymi argumentami skierowanymi przeciwko paleniu w miejscu pracy są zwolnienia chorobowe z towarzyszącą niższą produktywnością. Badania wykazały, że pracownicy, którzy palą tracą znacząco więcej dni pracujących na choroby, kontuzje czy wypadki, w porównaniu do osób niepalących. Niemniej jednak, dni wykorzystane na

zwolnienia chorobowe reprezentują tylko część ogólnego pośredniego obciążenia pracowników palących papierosy. Dodatkowo do straty czasu powodowanej chorobami, stwierdzono, że osoby palące są mniej produktywne w pracy, ze względu na przyzwyczajenia [2]. Można przypuszczać, że problemy takie jak: konflikty między palącą i niepalącą częścią załogi, koszty związane z absencją chorobową pracowników palących tytoń, częstsze wypadki przy pracy, zwiększone koszty eksploatacji pomieszczeń powodują, że kadra zarządzająca zakładem pracy podejmuje różnorodne działania w celu redukcji tego zjawiska. Jedną z najczęściej stosowanych strategii postępowania w zakładach pracy jest wprowadzanie antynikotynowych programów promocji zdrowia. O powodzeniu takich programów w dużym stopniu decyduje znajomość opinii całej załogi na temat problemu palenia papierosów w zakładzie pracy.

CEL PRACY

Celem pracy jest prezentacja i omówienie opinii zarówno palących, jak i niepalących pracowników na temat problemu palenia tytoniu w miejscu pracy.

MATERIAŁ I METODY

Badania przeprowadzono w okresie od stycznia do marca 2008 roku w największym zakładzie pracy o profilu produkcji lotniczej na Podkarpaciu, w ramach programu „Miejsce pracy bez dymu tytoniowego”, realizowanego przez Dział Organizacji, Kontroli, Szkolenia i Promocji Zdrowia Wojewódzkiego Ośrodka Medycyny Pracy w Rzeszowie. W wyniku badań dokonano oceny rozpowszechnienia palenia tytoniu i poznano opinie pracowników zarówno palących, jak i niepalących na temat problemu palenia tytoniu w grupie 1291 pracowników. Udział w badaniach był do-

browolny i anonimowy. Metodą badawczą był sondaż diagnostyczny z wykorzystaniem techniki ankietowej. Zgromadzone dane opracowano statystycznie przy pomocy pakietu STATISTICA 8.0. Do statystycznego opracowania zgromadzonych danych zastosowano test niezależności chi-kwadrat.

WYNIKI

Wśród badanych wyraźnie dominowali mężczyźni 1060 osób (82,1%). Kobiet było 231, co stanowiło 17,9%. Co trzeci respondent – 30,8% to osoba bardzo młoda, w wieku poniżej 30 lat. Następnie, kolejno: pracowników w przedziale pomiędzy 30 a 39 rokiem życia było 27,9%; 40 a 49 rokiem życia 21,3%; 50–59 rokiem życia 17, 5%. Tylko 22 osoby zatrudnione (1,7%) ukończyło 60 lat lub więcej. Jedenaście badanych (0,9%) nie wskazało na wiek. Analiza danych dotyczących wykształcenia wykazała, że 41,1% to osoby posiadające wykształcenie wyższe magisterskie a 36,6% to ankietowani z wykształceniem średnim lub pomaturalnym. Wśród pozostałej grupy respondentów: wykształceniem zasadniczym zawodowym legitymowało się 12,4%; studiami I stopnia (licencjat) – 6,0%, a 1,1% badanych ukończyło tylko szkołę podstawową. Na inne wykształcenie wskazało 1,2%, a 1,6% nie podało wykształcenia. W badanej grupie 192 osoby (14,9%) to pracownicy, którzy zajmowali różne stanowiska kierownicze, pozostałą grupę 81,4% stanowili szeregowi pracownicy zatrudnieni w różnych działach firmy 3,7% nie wskazało na pełnione funkcje w zakładzie.

Z analizy danych wynika, że ponad połowa pracowników (60,3%) nigdy nie paliła papierosów. Osób, które paliły codziennie, ale deklarowały, że już od ponad pół roku nie palą było – 18,3%. Do codziennego palenia papierosów, trwającego już dłużej niż pół roku przyznało się 14,9% badanych pracowników. Pięciu badanych (0,4%) wskazało na palenie okazjonalne, a cztery osoby (0,3%) próbowały rzucić palenie, ale przerwa od zapalenia ostatniego papierosa jeszcze nie przekroczyła połowy roku. Grupa 5,8% ankietowanych nie podała odpowiedzi. Z danych wynika, że problem palenia papierosów podczas prowadzenia badań w ogóle nie dotyczył kobiet. W grupie mężczyzn ponad połowa (59,0%) to osoby nigdy niepalące, 21,0% obecnie nie pali, ale w przeszłości zaliczali się do grona palących, a 20,0% aktualnie paliło papierosy. W badanej grupie osób młodszych (pomiędzy 30 a 34 rokiem życia – 75,0% i poniżej 30 lat – 73,0%) znacznie więcej

pracowników nigdy nie paliło w porównaniu z osobami niepalącymi w starszym wieku (od 50 – 54 lat – 54,0%; powyżej 55 lat – 51,0%). Wśród osób palących najliczniejszą grupę stanowiły osoby pomiędzy 45 a 49 rokiem życia (22,0%). Wśród pracowników niepalących najwyższy odsetek stanowią osoby z wykształceniem wyższym (72,0%), a wśród pracowników palących badani z wykształceniem podstawowym i średnim lub pomaturalnym (porównywalnie po 20,0%). Częstość palenia papierosów jest nieco większa wśród pracowników zajmujących stanowiska kierownicze (24,0%). Pali co czwarta taka osoba, zaś wśród pracowników niepełniących funkcji kierowniczych niespełna co siódma (15,0%).

Szczegółowa analiza badań, dotycząca opinii pracowników na temat obecności palenia w miejscu pracy ogółem wykazała, że zakład pracy powinien zrobić wszystko, w celu ochrony niepalących przed koniecznością wdychania dymu tytoniowego (94,3%). Większość pracowników (81,9%) twierdziła również, że zakład pracy powinien pomagać palącym pracownikom w rzuceniu palenia. Następnie badani uważali, że przeszkadza im, gdy inni w ich obecności palą tytoń, (64,4%), a także zgadzali się ze stwierdzeniem, że palenie tytoniu przez pracowników przynosi straty ekonomiczne dla zakładu (57,9%). Ponad połowa pracowników (54,1%) była zdania, że zakład pracy powinien zapewnić palącym pracownikom dogodne warunki do palenia tytoniu podczas pracy i jednocześnie 51,6% uznało, że podczas pracy powinien obowiązywać całkowity zakaz palenia papierosów.

W kolejnym etapie badań przeprowadzono analizę porównawczą opinii na temat palenia tytoniu w zakładzie pracy i związanych z nim kwestii w zakresie trzech wyodrębnionych grup: palących papierosy, już niepalących i takich, którzy nigdy nie palili tytoniu.

Wyniki przedstawione w tabeli 1 pokazały, że osoby palące w 15 na 16 stwierdzeń prezentowały zwykle odmienne zdanie niż pozostałe dwie grupy badanych (już niepalących i nigdy niepalących). Test niezależności chi-kwadrat był wysoce istotny statystycznie w większości analizowanych stwierdzeń ($p=0,0000$). Nieco słabsze różnice dotyczyły stwierdzenia dziewiątego – zakład pracy powinien pomagać palącym pracownikom w rzuceniu palenia ($p=0,0019$). Jedynie dla stwierdzenia – o zakazie palenia powinni decydować pracownicy, nie można mówić o znamienym wpływie palenia papiero-

TABELA 1. Poglądy pracowników zgadzających się z twierdzeniami na temat palenia tytoniu w zakładzie pracy
TABLE 1. The opinions of employees with agreement to statements about smoking in a workplace

Treść stwierdzenia	Palenie papierosów przez ankietowanych pracowników						p
	Tak, palący		Już nie		Nigdy niepalący		
	N	%	N	%	N	%	
1. Zakład pracy powinien zadbać o to, by palący mieli dogodne warunki do palenia tytoniu w czasie pracy	180	91,0	124	52,0	353	45,0	0,0000***
2. Zakład pracy powinien zmusić palących pracowników, aby całkowicie przestali palić- także po godzinach pracy	11	6,0	59	25,0	167	21,0	0,0000***
3. Możliwość swobodnego palenia tytoniu w zakładzie sprawia, że palący lepiej pracują	143	73,0	68	28,0	168	22,0	0,0000***
4. Palenie tytoniu przez pracowników przynosi straty ekonomiczne dla zakładu	47	24,0	153	64,0	507	65,0	0,0000***
5. Palenie w pracy powinno być dozwolone wszędzie tam, gdzie nie zagraża to pożarem lub innym poważnym niebezpieczeństwem	97	49,0	52	22,0	138	18,0	0,0000***
6. Gdy palący pracownicy robią przerwę na papierosa, niepalący muszą wykonywać za nich pracę	16	8,0	110	46,0	360	46,0	0,0000***
7. Palenie papierosów to osobista sprawa każdego pracownika i zakładowi pracy nic do tego	156	79,0	108	45,0	282	36,0	0,0000***
8. Przeszkadza mi, gdy inni w mojej pracy palą tytoń	28	14,0	155	65,0	599	77,0	0,0000***
9. Zakład pracy powinien pomagać palącym pracownikom w rzuceniu palenia	147	75,0	190	79,0	660	85,0	0,0019**
10. Palenie tytoniu w czasie pracy sprawia, że psuje się dobra opinia o firmie	24	12,0	122	51,0	394	51,0	0,0000***
11. Mówienie o szkodliwości palenia to zamach na osobistą wolność palaczy	51	26,0	26	11,0	64	8,0	0,0000***
12. W czasie pracy powinien obowiązywać całkowity zakaz palenia	19	10,0	132	55,0	480	62,0	0,0000***
13. O tym czy można palić w pracy, czy nie powinna decydować większość pracowników	83	42,0	87	36,0	299	38,0	0,4467
14. Zakład powinien zrobić wszystko, by ochronić niepalących przed koniecznością wdychania dymu tytoniowego	165	84,0	229	95,0	756	97,0	0,0000***
15. Wszelkie ograniczenia palenia w pracy świadczą o braku tolerancji wobec palących, ich dyskryminacji	131	66,0	70	29,0	129	17,0	0,0000***
16. Jest dużo przesady w tym, co mówi się o szkodliwości palenia dla zdrowia	55	28,0	15	6,0	42	5,0	0,0000***

Wartości nie sumują się do 100%, ponieważ istniała możliwość wyboru kilku odpowiedzi

*** Zależność bardzo istotna statystycznie

TABELA 2. Deklaracje palenia biernego papierosów z uwzględnieniem podziału na grupy
TABLE 2. Declaration of environmental tobacco smoke with reference to group division

Grupa pracowników	Czy podczas pracy wdycha Pan/(i) dym z papierosów wypalanych przez innych pracowników								p
	Tak, prawie cały czas		Tak, dość często		Tak, ale rzadko		Nie, nie zdarza się to w ogóle		
	N	%	N	%	N	%	N	%	
N=1159									
Tak, palący									0,0000
N=180	2	1,1	9	5,0	73	40,6	96	53,3	
Już nie									
N=228	2	0,9	30	13,2	120	52,6	76	33,3	
Nigdy niepalący									
N=751	13	1,7	120	16,0	304	40,5	314	41,9	
Razem	17	1,5	159	13,8	497	42,8	486	41,9	

TABELA 3. Następstwa palenia tytoniu w opinii badanych
TABLE 3. The effects of smoking in the opinion of studied group

Negatywne skutki palenia tytoniu	Grupy badanych						p
	Tak, palący		Już nie		Nigdy niepalący		
	N	%	N	%	N	%	
aspekty zdrowotne	111	56,0	166	69,0	564	72,0	0,0001
aspekty estetyczne	48	24,0	82	34,0	297	38,0	0,0014
aspekty finansowe	54	27,0	72	30,0	207	27,0	0,5816
szkodliwość dla otoczenia	5	3,0	16	7,0	69	9,0	0,0091
strata czasu	7	4,0	17	7,0	46	6,0	0,2762
uzależnienie	3	2,0	9	4,0	37	5,0	0,1168
uciążliwość dla innych	0	0,0	6	3,0	22	3,0	0,0600
złe oddziaływanie na młode osoby	2	1,0	3	1,0	9	1,0	0,9740
nie wymienia żadnych	80	41,0	70	29,0	208	27,0	0,0007

TABELA 4. Poglądy badanych pracowników na temat chęci udziału przystąpienia do programu ułatwiającego zerwanie z nałogiem lub polecenia go osobie palącej

TABLE 4. The opinions of employees about the willingness to go to or recommend someone an anti-nicotine programme

Grupy badanych	Chęć przystąpienia do programu prozdrowotnego lub polecenia go osobie palącej				p
	Nie		Tak		
	N	%	N	%	
N=1025					
Tak, palący	86	47,3	96	52,7	0,0000
Już nie	54	26,0	154	74,0	
N=208					
Nigdy niepalący	132	20,8	503	79,2	
N=635					
Razem	272	26,5	753	73,5h	

sów na odsetek osób, zgadzających się z tym zdaniem ($p=0,4467$).

Szczegółowa analiza problemu palenia biernego wykazała, że pracownikom podczas pracy bardzo rzadko (42,8%) lub w ogóle (41,9%) zdarza się wdychać dym z papierosów wypalanych przez inne osoby. Wśród osób, których ten problem dotyka 13,8% uznało, że dość często im się to zdarza, a 1,5% stwierdziło, że prawie cały czas pracują w miejscu zadymionym dymem tytoniowym. Ponad połowa osób palących (53,3%) zwraca mniej uwagi na kwestię palenia biernego i nie dostrzega takiego problemu. Pracownicy z poszczególnych grup różnią się między sobą w zakresie odpowiedzi w sposób istotny statystycznie ($p=0,0000$).

Szczegółową analizę rozkładu wybranych opinii pracowników palących na temat tego nałogu przeprowadzono w grupie 437 osób, które palą regularnie i podejmują próby zerwania z nałogiem

palenia (ale od ostatniego wypalonego papierosa nie minęło jeszcze pół roku) oraz w grupie byłych palaczy i osób palących okazjonalnie. Stwierdzono, że co trzecia osoba (36,6%) wskazuje, iż martwi się konsekwencjami palenia, a co czwarta (24,7%) uważa, że ludzie patrzą nieprzychylnie na palaczy, podobna grupa badanych czuje się więziami swojego nałogu (23,8%). Ponad połowa palących pracowników (53,2%) nie oczekuje pomocy ze strony zakładu pracy w zakresie uwolnienia się od nałogu, jednak pozostała grupa palących (40,8%) chętnie przyjąłaby taką pomoc od pracodawców.

Z danych przedstawionych w tabeli 3 określających następstwa palenia tytoniu wynika, że istnieje zgodność w grupie w zakresie następujących negatywnych skutków palenia: aspektów finansowych ($p=0,5816$), straty czasu, jaką powoduje ten nałóg (0,2762) czy też kilku innych, rzadko pojawiających się stwierdzeń. Natomiast w kwestiach

zdrowotnych ($p=0,0001$), estetycznych ($p=0,0014$) szkodliwego działania palenia tytoniu na otoczenie ($p=0,0091$) palacze mają inne zdanie niż osoby niepalące.

Jak wynika z tabeli 4, większość ankietowanych (73,5%) ma pozytywny stosunek do osobistego uczestniczenia czy polecenia udziału w programie osobom palącym. Jednak pozytywniejszy stosunek do programu pomocy w rzuceniu palenia mają osoby niepalące (79,2%). Zaobserwowano różnice pomiędzy grupami na poziomie istotności statystycznej ($p=0,0000$).

DYSKUSJA

Ograniczanie nałogu palenia w społeczeństwie polskim jest celem polityki zdrowotnej państwa. Działania antytytoniowe w obszarze polityki zdrowotnej mają swoje podstawy prawne w uchwalonych przez sejm ustawach [3]. Jednak o ich skuteczności decyduje nie tylko prawo, ale również to czy będzie ono skutecznie wprowadzane w życie i przestrzegane. Dotyczy to m.in. zakładów pracy. Z piśmiennictwa wynika, że populację ludzi pracujących charakteryzują wysokie odsetki najczęściej i najdłużej palących [2]. Wiele prac wskazuje na różne aspekty problemu palenia i narażenia na dym papierosowy w miejscu pracy [1, 4, 5, 6, 7]. Jeżeli ograniczenie lub zakaz narażenia na dym tytoniowy w miejscu pracy jest aktualnie wspólnym celem zdrowia publicznego, powinno się go łączyć z ciągłym monitorowaniem tak, aby dotrzeć do wszystkich grup wiekowych i socjoekonomicznych w zakładach pracy [1].

Badania własne wykazały, że większość pracowników nigdy nie paliła papierosów. Z pozostałej grupy prawie co siódma osoba (14,9%) przyznawała się do codziennego palenia tytoniu trwającego dłużej niż pół roku, natomiast co piąty pracownik (18,3%) deklarował, że nie pali już ponad pół roku, ale w przeszłości palił codziennie. Wyniki te odzwierciedlają pozytywne zmiany w stopniu nasilenia nałogu palenia (zarówno aktywnego, jak i pasywnego), jakie zaszły w Polsce i na świecie w populacji osób dorosłych [8]. Jak wynika z podobnych badań przeprowadzonych wśród 10 średnich i dużych przedsiębiorstw w Finlandii, łącznie obejmujących 1027 pracowników, gdzie tylko 28%, stanowiły kobiety, wskaźnik rozpowszechnienia palenia wyniósł 28,3%, w tym 32,3% dla mężczyzn i 22,9% dla kobiet. Powyższe dane sugerują pozytywny trend ograniczania palenia tytoniu w miejscu pracy Polsce, a poprzez to odzwierciedlają stopniowe

zmniejszanie opóźnienia Polski w stosunku do krajów Europy Zachodniej [4].

Na uwagę zasługuje fakt, że w badanej populacji problem palenia papierosów w ogóle nie dotyczył kobiet. Z piśmiennictwa światowego wynika, że płeć różnicuje palenie tytoniu. Zjawisko to znacznie częściej dotyczy mężczyzn [5, 9]. Porównując uzyskane wyniki z badaniami przeprowadzonymi przez Centrum Badania Opinii Społecznej z 2008 roku widać wyraźnie, że liczba osób palących w ankietowanej grupie pracowników w stosunku do ogólnej polskiej populacji jest ponaddwukrotnie niższa [10]. Załoga zakładu bardzo dobrze wypada pod względem odsetka osób palących, nie tylko w zestawieniu z populacją Polski i innych podobnych do nas krajów Europy Środkowo-Wschodniej [4], gdzie najlepiej sytuowana Słowacja z 24% odsetkiem palącej populacji przewyższa liczbą osób palących populację badanego zakładu o ponad 9%.

O pewnym sukcesie w ograniczeniu palenia tytoniu w Polsce zdecydowały działania antytytoniowe w obszarze polityki zdrowotnej, mające głównie na celu ochronę zdrowia niepalących przed szkodliwym dymem papierosowym, stąd też ustawa o ochronie zdrowia przed następstwami używania tytoniu i wyrobów tytoniowych określająca różnego rodzaju ograniczenia swobody palenia. Dotyczy to m.in. zakładów pracy, w których pracodawca ma obowiązek zakazu palenia tytoniu poza pomieszczeniami wyodrębnionymi i odpowiednio przystosowanymi [11, 3].

Z deklaracji dotyczących palenia biernego w zakładzie pracy prawie co trzeci badany (41,9%) stwierdził, że podczas pracy w ogóle dotychczas nie miały miejsca sytuacje związane z wdychaniem dymu tytoniowego wypalanego przez innych, lub zdarzały się sporadycznie (42,8%). Ogółem 13,8% pracowników potwierdziło częste (13,0%) i ciągle (1,5%) narażenie na dym tytoniowy. Zaskakującym faktem było, że osoby palące w większości nie dostrzegały problemu palenia biernego, ale jednocześnie posiadały świadomość szkodliwego oddziaływania palenia na własne zdrowie. Szkodliwy wpływ palenia biernego na zdrowie ludzi jest niezaprzeczalnym faktem i świadczą o tym wyniki wieloletnich badań [12]. Działania antytytoniowe w obszarze polityki zdrowotnej mają głównie na celu ochronę zdrowia niepalących przed szkodliwym dymem tytoniowym. Dotychczas zakaz palenia w miejscu pracy uznano za jedyne efektywne rozwiązanie zapewniające zdrowe warunki pracy [11, 12]. Wyniki badań własnych wskazują na potrzebę wdroże-

nia programu edukacyjnego podkreślającego szkodliwość palenia biernego na zdrowie ludzi.

Analiza poglądów zarówno palących, jak i niepalących pracowników na temat problemu palenia tytoniu w zakładzie pracy wykazała, że istnieje potrzeba interwencji ze strony pracodawcy w celu ochrony niepalących przed koniecznością wdychania dymu tytoniowego i pomocy pracownikom palącym w uwalnianiu się od nałogu palenia tytoniu. Osoby palące w większości miały odmienne zdanie w kwestii problemów związanych z paleniem papierosów w zakładzie pracy od pracowników już niepalących i nigdy niepalących. Najczęściej stwierdzali, że palenie to osobista sprawa pracownika, a ograniczenia świadczą o braku tolerancji, ale pracodawca powinien zadbać o dogodne warunki do palenia, ochronić niepalących przed koniecznością wdychania dymu tytoniowego i pomagać palącym w uwalnianiu się od nałogu. Niepalący głównie oczekiwali ochrony przed koniecznością wdychania dymu tytoniowego i stwierdzali, że przeszkadza im gdy ktoś w ich obecności pali i zgadzali się z tym, że zakład pracy powinien pomagać w rzucaniu palenia. Ponad połowa wskazała również na taki aspekt negatywny palenia jak straty ekonomiczne dla zakładu pracy.

Należy także podkreślić, że większość opowiedziała się za wprowadzeniem całkowitego zakazu palenia tytoniu w miejscu pracy pomimo braku takich regulacji w polskim prawodawstwie. Zdanie to poparło 10,0% palaczy. Podobne badania były prowadzone w mniejszym zakładzie branży lotniczej na terenie województwa podkarpackiego, gdzie pracownicy w większości opowiedzieli się za tym, by zakład pracy nie pomagał załodze w uwalnianiu się od nałogu palenia tytoniu, a 66% ankietowanych opowiedziało się za całkowitym zakazem palenia na terenie zakładu [13]. W badaniach Vinnikov D. i wsp. (2009) prowadzonych w największej kirgiskiej spółce górniczej stwierdzono, że 77% pracowników jest za całkowitym zakazem palenia tytoniu [14]. Porównując te wyniki do innych badań przeprowadzonych w Polsce trzeba wspomnieć, iż Centrum Badania Opinii Społecznej wykazało, że w 1992 roku za całkowitym zakazem palenia tytoniu w urzędach i zakładach pracy opowiedziało się prawie 66,7% Polaków [15], a w 2008 roku 71% [10]. Warto dyskutować nad możliwością wprowadzenia całkowitego zakazu palenia w polskich zakładach pracy, zwłaszcza tam, gdzie zwolennicy tego typu rozwiązań stanowiliby większość.

Z badań własnych wynika również, że czynni palacze w większości nie oczekiwali pomocy ze strony zakładu pracy w zakresie leczenia uzależnienia od nikotyny, ale jednocześnie wyrażali chęć przystąpienia do programu antynikotynowego zaproponowanego przez pracodawców. Mając na uwadze chęci przystąpienia do programu antynikotynowego, bardzo dużą liczebność pracowników zakładu biorącego udział w badaniu nawet przy odsetku 15% załogi palącej regularnie tytoń i 50% chęci zerwania z nikotynizmem w grupie codziennych palaczy, podjęcie działań w zakresie szeroko rozumianego programu promocji zdrowia wydaje się mieć uzasadnienie. Dużym ułatwieniem podczas realizowanego projektu mającego na celu pomoc w zaprzestaniu palenia tytoniu będzie wysoka świadomość prozdrowotna wśród załogi i zrozumienie dla interwencji ze strony pracodawcy. Poznane opinie pracowników są niezbędne do planowania antynikotynowych programów promocji zdrowia lub innych strategii działania zmierzających do ograniczenia zjawiska palenia tytoniu w miejscu pracy.

WNIOSKI

1. Status palacza (czynnie palący, już niepalący, nigdy niepalący) wyraźnie modyfikuje poglądy badanych pracowników na temat problemu palenia tytoniu w miejscu pracy. Osoby palące mają najczęściej odmienne zdanie od pracowników już niepalących i nigdy niepalących.
2. Ponad połowa osób palących nie dostrzega problemu palenia biernego w miejscu pracy. Duża grupa badanych (palących i niepalących) wskazała, że jest tylko sporadycznie narażona na bierne palenie (42,8%), lub problem ten nie dotyczy ich w ogóle (41,9%).
3. Czynni palacze w większości nie oczekują pomocy ze strony zakładu pracy w zakresie leczenia uzależnienia od nikotyny, ale jednocześnie wyrażają chęć przystąpienia do programu antynikotynowego zaproponowanego przez pracodawców.
4. Status palacza różnicuje badanych pod względem opinii następujących negatywnych skutków palenia tytoniu: zdrowotnych, estetycznych i szkodliwego działania palenia tytoniu dla otoczenia.

PIŚMIENNICTWO

1. Moussa K.M., Linstrom M., Ostergren P.P.: *Socioeconomic and demographic differences in exposure to environmental tobacco smoke at work*, Scand J. Public Health Suppl. 2004,32, 194–202.

2. Puchalski K., Korzeniowska E.: *Rozwiązywanie problemu palenia tytoniu w zakładach pracy w Polsce*, Med. Pr. 2001, 6, 459–464.
3. Ustawa z dnia 9 listopada 1995 roku *o ochronie zdrowia przed następstwami używania tytoniu i wyrobów tytoniowych*. Dziennik Ustaw 1996, nr 10, poz. 55. z późniejszymi zmianami.
4. Heloma A., Kahkonen E., Kaleva S. in. all.: *Smoking and Exposure to Tobacco Smoke at Medium-Sized and Large-Scale Workplace*, Am. J. Ind. Med. 2000, 37, 214–220.
5. Porter S., Jackson K., Trosclair A. MS, Pederson LL.: *Prevalence of Current Cigarette Smoking Among Adults and Changes in Prevalence of Current and Some Day Smoking—United States, 1996–2001*, J. Am. Med. Assoc. 2003, 289, 2355–2356.
6. Porter S., Jackson K., Trosclair A., Pederson LL.: *From the Centers for Disease Control and Prevention: Morbidity and Mortality Weekly Report*, J. Am. Med. Assoc. 2003, 289, 18.
7. Felisiak M.: *Postawy wobec palenia papierosów wśród Polaków, Czechów, Słowaków i Węgrów*, Centrum Badań Opinii Społecznej, Warszawa. 2008, BS/84/2008.
8. Schroeder S.: *Stranded In the Periphery – The increasing marginalization of smokers*, N. Engl. J. Med. 2008, 21, 2284–2286.
9. Mackenbach J. P., Stirbu I., Roskam A.J.R in. all.: *Socio-economic Inequalities in Health in 22 European Countries*, N. Engl. J. Med. 2008, 23, 358, 2468–2481.
10. Felisiak M.: *Postawy wobec palenia papierosów*. Komunikat z badań Centrum Badań Opinii Społecznej, Warszawa. 2008, BS/46/2008.
11. Iwanowicz E.: *Jakość i skuteczność działań antytytoniowych w zakładach pracy*. Med. Pr. 2008, 3, 263–269.
12. Piekoszewski W., Florek E.: *Palenie tytoniu w miejscu pracy*, Przegl. Lek. 2007, 10, 861–864.
13. Osuchowski F., Pudło P.: *Postawy pracowników firmy Hispano Suiza Polska wobec palenia tytoniu w miejscu pracy*, Przegl. Med. Uniwersytetu Rzeszowskiego. 2009, 7, 64.
14. Vinnikov D., Burzhubaeva A., Burzhubaeva A., et al.: *How big is support for smoking prohibition in public places in Kyrgyzstan among mining employees?*, CVD Prevention and Control. 2009, 2, 139–145.
15. Andrzejew-Frączek D.: *Palenie tytoniu w opinii społecznej*, Kancelaria Sejmu, Biuro Studiów i Ekspertyz, Wydział Analiz Ekonomicznych i Społecznych, grudzień 1992, 103.

Dr n. med. Monika Binkowska-Bury
Instytut Pielęgniarstwa i Położnictwa
Wydział Medyczny, Uniwersytet Rzeszowski
35-321 Rzeszów, ul. Warzywna 1
tel 0 17 872 33 60
e-mail: monika.binkowska@yahoo.com

Praca wpłynęła do Redakcji: 19 kwietnia 2010
Zaakceptowano do druku: 25 maja 2010